

Swarzędzki alfabet historyczny Antoniego Kobzy

Garby

(fragmenty)

Wieś Garby znajduje się w południowej części gminy Swarzędz, na południe od Zalasewa przy drodze do Tulec i posiada 453 mieszkańców (2015 r.). (...) Nazwa ma charakter topograficzny i wzięła się od rodzaju ukształtowania terenu, w którym występują pagórki zwane potocznie garbami. W czasach okupacji hitlerowskiej Niemcy zmienili nazwę wsi na Buckelfelde, która także nawiązuje do typu ukształtowania terenu. Współczesną formę nazwy Garby spotyka się już w dokumentach z XVI wieku, a także później. Nie była ona zniekształcana na mapach z wyjątkiem mapy okolic Swarzędza z 1799 r., na której wieś podpisano nazwą Garbia.

Na gruntach wsi zlokalizowano liczne stanowiska archeologiczne, sięgające czasów neolitu (epoka kamienia, 5500-2300 p.n.e.) oraz epoki brązu (2300-800 p.n.e.) i wczesnej epoki żelaza (800 p.n.e.-400 p.n.e.). Znaleziono także wytwory ludzi żyjących we wczesnym i późnym średniowieczu. Największe zagęszczenie znalezisk powierzchniowych występuje na północ od wsi, w kierunku Zalasewa.

(...) Najwcześniejsza wzmianka o Garbach znajduje się w dokumencie z 1386 r., która wymienia Przedpeka Garbowskiego właściciela wsi. Po nim, w latach 1388-1408 występuje Świętopęk z Garb Garbowski, a obok niego wymieniana jest jego żona Zofka (Zofia). Toczą oni liczne spory z sąsiadami. Na przykład z Mikołajem Wierzenickim sądzili się o rozgraniczenie dóbr między Garbami a Zalasewem (1408 r.), a ze Świętosławą wdową po Paszku właścicielu Tulec, o połowę folwarku w Tulcach, który był własnością wdowy. W dokumentach XIV i XV wieku znajdują się także zapisy imion kmieci z Garb – Marcin, Jan Słowik, Łukasz – uwikłanych w spory sądowe, między innymi z dziedzicem Jasienia (Jasina), którym w roku 1405 był Wincenty Kotka.

(...) Prawdopodobnie w pierwszej połowie XVII wieku Garby zostały zakupione przez Zygmunta Grudzińskiego, a po jego śmierci stały się częścią dziedzictwa jego syna Andrzeja Karola, a następnie wnuka Zygmunta po Piotrze Samuelu, bracie Andrzeja. Od tej pory Garby weszły w skład dużego majątku zwanego „kluczem swarzędzkim”. Potem wieś dzieliła losy całego klucza przechodząc na własność kolejnych

magnatów aż do końca XVIII wieku.

Działania germanizacyjne władz zaborczych

(...) W drugiej połowie XIX wieku, szczególnie po proklamacji cesarstwa niemieckiego w 1871 r. oraz po utworzeniu komisji kolonizacyjnej w 1886 r., władze pruskie zintensyfikowały osadnictwo niemieckie w Wielkopolsce. Folwarki znajdujące się w zarządzie państwa były parcelowane i sprzedawane chłopom przybywającym z głębi Niemiec. Prusacy starali się również z różnym skutkiem, wykupywać ziemię z rąk Polaków. Folwark w Garbach Małych także zmienił właściciela i wiadomo, że jego właścicielem był, co najmniej od 1894 r. Karol Pieper, o którym wspomina notatka prasowa (czerwiec 1897 r.) w związku z wyborem na sądownego ławnika. W 1905 r. niemieckie zestawienia majątków ziemskich obok folwarku w Garbach wymieniają także majątek wielko-chłopski (majątkiem wielko-chłopskim jest chłopskie gospodarstwo rolne o pow. przekraczającej 50 ha) obejmujący niecałe 120 ha, a będący własnością Komisji Kolonizacyjnej. W imieniu komisji zarządzał tym majątkiem Georg Möller zamieszkały w Łowęcinnie.

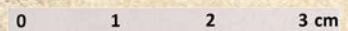
Garby. Grzędzidło gliniane czyli ciężarek do sieci z 600-400 r. p.n.e., schyłek kultury łużyckiej lub kultura pomorska. Znaleździśko powierzchniowe
(fot. Maciej Stefan)

W 2018 roku przypada 380-lecie lokacji Swarzędza... A przecież bogatą i barwną historię mają też okoliczne miejscowości. Z tej jubileuszowej okazji kontynuujemy cykl artykułów o historii ziemi swarzędzkiej. Ich autorem jest pan Antoni Kobza – prezes Towarzystwa Miłośników Ziemi Swarzędzkiej, są fragmentami obszernego, przygotowywanego do druku opracowania pt. „Dzieje wsi okolic Swarzędza. Szkice do historii powiatu poznańskiego”.

Tym razem: Garby.

(...) Folwark w Garbach Wielkich pozostał w polskich rękach. W 1872 r. jego właścicielem został porucznik Kazimierz Grossman, który ożenił się z Marią Szlagowską z Runowa (pow. Śrem). Parę lat później (22 maja 1877 r.) folwark odkupił Józef Pawłowski, który zmarł 27 marca 1881 r. i został pochowany w Poznaniu. Wieś liczyła wówczas 263 mieszkańców (w tym 247 katolików i 16 ewangelików, a wśród nich było 40 analfabetów) i 24 domy.

(...) Mimo wysiłków pruskich władz zaborczych szczególnie w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku Garby pozostały polskie aż do końca trwania zaborów i odrodzenia się Rzeczypospolitej. Przybyło trochę kolonistów niemieckich, których tu osiedlono, lecz nie było ich aż tylu, aby zagrozili polskiemu charakterowi wsi. W 1908 r. w Garbach mieszkało

223 mieszkańców, a wśród nich tylko 52 osoby narodowości niemieckiej.

Stopień zaawansowania zniemczenia ujawniał się we wszystkich miejscowościach Wielkopolski, w tym także we wsiach okolicy Swarzędza, przy okazji wyborów do parlamentu ogólnie niemieckiego, do pruskiego sejmiku czy lokalnych organów samorządowych. W Garbach zawsze zwyciężali kandydaci narodowości polskiej.

Na przykład, w czasie wyborów do parlamentu niemieckiego w 1893 r. w Garbach i znacznie mniejszej Kruszewni (głosy podano łącznie) zdecydowanie zwyciężył polski kandydat Cegielski uzyskując 40 głosów. Na kontrkandydata niemieckiego, którym był Tschuschke właściciel pobliskiego Gwiazdowa i landrat powiatu średzkiego, głosowało tylko 4 wyborców i byli to najprawdopodobniej koloniści niemieccy.

(...) W całym okresie II Rzeczypospolitej (1918-1939), właścicielką majątku w Garbach Wielkich była wdowa po Ludwiku - Justyna Furmanek, która posiadała 140 ha ziemi uprawnej, łąk i pastwisk 35 ha, lasu 1 ha, wody 2 ha, i nieużytków 2 ha. Zmarła na krótko przed wybuchem wojny zostawiając

dobrą synowi Józefowi. We wsi mieszkali wówczas także rzemieślnicy: Jankowiak M. - cieśla, Radke A. - krawiec, Błotny A. - murarz, a Cierpisz J. oraz Nowicki S. byli szwaczami. Właścicielem drugiego dużego gospodarstwa o rozległości 53 ha był Michał Nowak.

II wojna światowa

(...) Podczas okupacji hitlerowskiej Furmanek został przez Niemców pozbawiony majątku. Nowym właścicielem (lub zarządcą) folwarku i dworu został Perlitz, a faktyczny właściciel stał się zwykłym pracownikiem we własnych dobrach. Nazwę wsi hitlerowska władza okupacyjna zmieniła w październiku 1939 r. na *Buckelfelde*.

Najstarsi mieszkańcy Garbów pamiętają jeszcze, że niektórzy niemieccy bauerzy (np. Gustaw Schulte s. Henryka zmarłego w 1927 r.) z Garbów Małych z zaciętkością usuwali w okolicy przydrożne kapliczki i krzyże. Przed nadejściem Armii Czerwonej niemieckie rodziny uciekały na Zachód nierzadko zmuszając swoich polskich robotników rolnych do pomocy w ucieczce. Doświadczył tego Trzebuchowski (z Pro-

Garby. Budynek z końca XIX wieku przy ul. Podleśnej (Garby Małe), stan w 2016 r. (fot. Antoni Kobza)

mienka), którego pod groźbą użycia rewolweru zmuszono do powożenia zaprzęgiem niemieckich uciekinierów. Po licznych niebezpieczeństwach związanych z toczącą się nadal wojną i koniecznością przejścia linii frontu w drodze powrotnej, Polak pieszo wrócił do Garbów.

(...) Po wojnie folwark z dworem trafił z powrotem w ręce prawowitego właściciela Józefa Furmanka, ale nie na długo. Parę lat po zakończeniu działań wojennych władze Polski Ludowej w myśl dekretu o reformie rolnej z 1944 r. poddały majątek parcelacji

(...) Dwór nie przetrwał do czasów współczesnych. Nie remontowany, został rozebrany około 1989 r., jako obiekt grożący zawaleniem. Dzisiaj w miejscu dworu znajdują się niewielkie zarośla, a w otoczeniu stoi jeszcze kilka drzew (akacje) stanowiących fragment dawnego parku dworskiego.